

18. Dolga pot do sosedove sodobne proze

Mirjana Benjak, Vesna Požgaj Hadži

18.1. Učni načrt za hrvaški jezik v gimnazijah

Predmet hrvaški jezik¹²¹ se v gimnazijah na Hrvaškem uči po učnem načrtu iz leta 1995.¹²² Čeprav je od njegove uvedbe preteklo več kot desetletje, ni bil nikoli preverjen v praksi (kar je običajen postopek v evropskih državah) oziroma evalviran, kar bi prav gotovo pripomoglo k njegovemu izboljšanju. Na nekatere pomanjkljivosti so namreč opozarjali učitelji na seminarjih, prav tako pa tudi metodiki v člankih, nastopih itd. Ena od pripomb se nanaša tudi na položaj sodobne književnosti v njem: čeprav so raziskave pokazale, da se dijaki/dijakinje zanimajo za sodobno prozo, se ta zaradi zgodovinskorazvojnega pristopa namreč dosledno še vedno obdeluje šele v 4. letniku.

18.2. Sodobna proza sosednjih književnosti v učnem načrtu

V poglavju se bomo tokrat osredotočili samo na del učnega načrta, ki se nanaša na prisotnost sodobnih avtorjev iz sosednjih književnosti (slovenske, avstrijske, madžarske, srbske, bosansko-hercegovske in italijanske).

Učni načrt je razdeljen na obvezni in izbirni. Obvezni del je namenjen vsem dijakom/dijakinjam, sestavljen je po literarnoteoretskem in literarnozgodovinskem kriteriju. Osrednje mesto ima hrvaška književnost, ki je postavljena v razmerje do vseh drugih. V zvezi s tem je ena od opaznejših značilnosti načrta, da se hrvaška književnost opazuje predvsem v okviru zahodnoevropskih književnosti in kultur, medtem ko je srednjeevropski književni prostor, kamor spada večina sosednjih književnosti, skoraj povsem zanemarjen. V predpisanih besedilih za prve tri letnike ni predvidena niti ena sama interpretacija sodobne proze srednjeevropskega prostora, v 4. letniku se pri književnosti 20. st. med avtorji sosednjih književnosti predvideva samo bosansko-hercegovski avtor Meša Selimović (*Derviš in smrt*), od srednjeevropskih pa Franz Kafka (*Preobrazba in Proces*); Ivo Andrić se interpretira v okviru hrvaške književnosti.

Prav tako izbirni del programa, ki je namenjen »nadarjenim dijakom/dijakinjam s posebnimi jezikovnimi in književnimi interesi«,¹²³ ne predvideva veliko prostora za

121 Predmet hrvaški jezik se deli na hrvaški jezik, hrvaško in svetovno književnost ter jezikovno izražanje.

122 *Nastavni programi za gimnazije, Hrvatski jezik za gimnazije*, Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske, posebna izdaja, Zagreb, 1. 8. 1995.

123 *Nastavni programi za gimnazije, Hrvatski jezik za gimnazije*, Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske, posebna izdanja, Zagreb, 1. 8. 1995, 151.

srednjeevropske sodobne avtorje. Šele v 4. letniku so v okviru *Književnosti, gledališča in medijske kulture* navedena književna dela avstrijskega pisca Roberta Musila (*Moč brez posebnosti*) in češkega literata Milana Kundere (*Neznosna lahkost bivanja*).

Glede na tak izbor sodobne srednjeevropske proze v hrvaškem učnem načrtu za književnost v gimnazijah lahko sklenemo, da so se avtorji¹²⁴ do določene mere izneverili svojim deklariranim idejam, kjer izpostavljajo, da je v gimnazijah eden od namenov predmeta hrvaški jezik »doseči jezikovno, književno, gledališko in medijsko kulturo, s katero se posameznik izkazuje kot samosvoja oseba, **sposobna tolerantno živeti z drugimi v različnosti, ki jo prinaša demokratična družba**« (podčrtali M. B. in V. P. H.)

18.3. Problem kriterijev za izbor književnih vsebin

Od šestdesetih let prejšnjega stoletja so glavni vir književne vzgoje in izobraževanja literarnoumetniška besedila. Ta so temeljna vsebina učnega načrta oziroma beril/učbenikov in drugih virov znanja. Avtorji učnih načrtov in beril/učbenikov so tako pred nemajhnim problemom, in sicer katere književne vsebine izbrati. Metodika je vzpostavila kriterije izbora (npr. literarnozgodovinski, literarnoteoretski, nacionalni, internacionalni, regionalni, pedagoško-psihološki, recepcijski, estetski; kriterij reprezentativnosti, interesa, aktualnosti itd.), ki morajo izhajati predvsem iz narave literarnega besedila in perspektive dijakov/dijakinj oziroma njihovih recepcijskih in kognitivnih sposobnosti, seveda glede na vrsto šole. Da pa to ni tako, nam pokaže analiza dosedanjih učnih načrtov.

Iz prvega učnega načrta po drugi svetovni vojni¹²⁵ je razvidna opredelitev za idejno angažirano književnost, tako da je izbor literarnih del prilagojen ciljem v funkciji konkretnih družbenozgodovinskih razmer. Kar se tiče svetovne književnosti, je zato na prvem mestu ruska. Prav tako načrti iz petdesetih let¹²⁶ glede tega ne kažejo večjih sprememb – še vedno je v ospredju idejna osnova literarnega dela, izbor evropskih avtorjev pa se je z ruskih razširil na velika imena svetovne književnosti, kot so Giovanni Boccaccio, Miguel de Cervantes Saavedra, Honoré Balzac, Ernest Hemingway idr.

V šestdesetih letih je, zahvaljujoč zagrebški literarnokritični šoli, ki je afirmirala stilistično kritiko, znanstveno in šolsko interpretacijo, učni načrt v središče postavil

124 Avtorji učnega načrta so: V. Brešić, I. Bubalo, D. Fališevac, O. Jambrec, V. Muhoberac, V. Pandžić, I. Pranjković, M. Samardžija (vodja), S. Težak.

125 *Nastavni plan i program za gimnazije od 1. do 8. razreda*, Ministrstvo za šolstvo, Zagreb, 1948.

126 *Novi nastavni planovi i programi za ekonomske tehnikume*, Prosvjetni vjesnik, Zagreb, 1. 9. 1950.
Nastavni plan i program škola za opće obrazovanje radnika, Prosvjetni vjesnik, Zagreb, 20. 2. 1951.

literarno delo in njegovo interpretacijo. V teh letih je pomembno delovanje Dragutina Rosandića, utemeljitelja zagrebske šole metodike, ki je imela vpliv na razvoj metodike književne vzgoje in izobraževanja ne le na Hrvaškem, ampak tudi v sosednjih državah, posebej v Sloveniji.

V sedemdesetih letih so se s šolsko reformo pripravili novi učni načrti,¹²⁷ ki so prinesli nekatere novosti: uvedla se je celovita interpretacija literarnega dela, reprezentativni avtorji (na žalost samo hrvaški) pa so se prvič obdelali monografsko. V ospredju so bile hrvaška književnost in književnosti drugih jugoslovanskih narodov, ki so se preučevale v razmerju do književnosti evropskih narodov. Preučevanje sodobne književnosti je bilo predvideno v zadnjem letniku.

Leta 1984 so bili objavljeni novi učni načrti,¹²⁸ s katerimi je zaživela ideja povezovanja literarne, glasbene, filmske, gledališke in likovne umetnosti, prav tako pa tudi povezovanja z drugimi sorodnimi predmeti (zgodovina, sociologija in osnove marksizma).

S šolskim letom 1990/91 so na Hrvaškem z delom spet začele gimnazije, tako da je jeseni leta 1990 izšel *Program za opću gimnaziju (I. razred)*. Književni del programa je bil razdeljen v tri sklope. V prvem, osrednjem, je bila hrvaška književnost, v drugem književnosti drugih jugoslovanskih narodov, tretjega pa sta sestavljali književnost evropskih narodov in svetovna književnost. Književna vzgoja in izobraževanje sta bila utemeljena na literarnozgodovinskem pristopu. V zgodovinskem preučevanju književnosti se je izhajalo iz hrvaške književnosti v njeni zgodovinski vpetosti, vendar je bila hrvaška književnost pri tem na nek način izločena iz zgodovinske kontinuitete svetovne (evropske) književnosti. Za šolsko leto 1991/92 je Zavod za šolstvo Ministrstva za izobraževanje in kulturo RH izdal *Privremeni program za hrvatski jezik u I. i II. razredu gimnazije*, s katerim so bile odpravljene nekatere pomanjkljivosti prejšnjega načrta.

Septembra 1994 je Zavod za šolstvo Ministrstva za kulturo in izobraževanje RH izdal *Program hrvatskoga jezika i književnosti za gimnazije* literarnega teoretičar Anteja Stamaća. Za učni načrt je bilo značilno, da ni predvideval jezikovnega izražanja, pač pa v veliki meri obsežno klasifikacijo književnosti 20. st. z velikim

127 Učne načrte za vse srednje šole so do leta 1968 predpisovali pristojni organi za izobraževanje, objavljali pa v Prosvjetnem vjesniku, uradnem glasilu Republiškega sekretariata za izobraževanje, kulturo in telesno kulturo SR Hrvatske. Leta 1974 so bile *Osnove nastavnoga plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje* prvič objavljene v posebni knjigi (Školska knjiga, Zagreb).

128 *Zajedničke programske osnove srednjeg usmjerenog obrazovanja, za Jezično umjetničko područje (hrvatski ili srpski jezik, književnost, scenska i filmska umjetnost (I, II. i III. razred)*, Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske, Zagreb, št. 12, 1984. Za četrti letnik je načrt objavljen kasneje (*Program hrvatskoga ili srpskoga jezika, književnosti, scenske i filmske umjetnosti za IV. razred umjerenog obrazovanja*, Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske, Zagreb, št. 21, 1984).

številom avtorjev in literarnih del. Učni načrt je izzval polemično razpravo med zgodovinarji, literarnimi teoretiki ter metodiki jezika in književnosti, prav tako pa tudi med učitelji. Učni načrt je bil ambiciozen, hkrati pa nerealen, predvsem zaradi števila predvidenih avtorjev in njihovih del, tako da se je izkazal kot popolnoma zgrešen in v pedagoški praksi tudi nikoli ni zaživel.

Analiza učnih načrtov za hrvaščino po drugi svetovni vojni kaže, da je bil izbor literarnih vsebin največkrat odvisen od vzgojnih idealov šole določenega družbenopolitičnega trenutka, dosežki literarne znanosti, teorije metodike in pedagoške prakse pa so bili zanemarjeni. Sodobna proza sosednjih narodov pa niti v času skupne države ni bila prisotna v zadostni meri.

Če temu dodamo še rezultate, do katerih sva prišli s pregledom učnih načrtov iz poznih osemdesetih oziroma iz devetdesetih let prejšnjega stoletja nekaterih sosednjih držav,¹²⁹ lahko ugotovimo vrsto sorodnosti z aktualnim gimnazijskim učnim načrtom za hrvaški jezik: a) glede izbora literarnih vsebin prevladuje nacionalna književnost, ki se opazuje v okviru zahodnoevropske književnosti; b) v ospredju sta literarnoteoretski in literarnozgodovinski kriterij; c) pri strukturiranju literarnih vsebin je sodobna književnost največkrat predvidena samo v zadnjem letniku; č) sosednjih (manjših) književnosti skorajda ni.

18.4. Interesi dijakov in izbor književnih vsebin

Znano je, da se nekateri interesi dijakov (bralni interes, interes za študij literature, interes za literarno ustvarjanje itd.) pojavljajo v različnih življenjskih obdobjih. Izhajamo iz osnovnega cilja pouka književnosti v srednji šoli/gimnaziji, tj. vzgojiti bodočega bralca, ne da bi pri tem zanemarili rezultate raziskav, ki kažejo, da se srednješolci največkrat usmerjajo k proznim delom sodobne književnosti. Psihološko motiviranost takega interesa dijakov Rosandić (1986, 474) razlaga takole: »V delih sodobne književnosti dijaki odkrivajo aktualne probleme, ki jih zanimajo, najdejo odgovore na mnoga lastna vprašanja, spoznajo osebnosti, ki jim lahko služijo kot moralni vzorniki.«

Temu lahko dodamo rezultate eksperimentalne raziskave med maturanti gimnazij in njihovimi učitelji književnosti iz Zagreba, Ljubljane, Dunaja, Budimpešte

---

129 *Učni načrt za pouk slovenskega jezika in književnosti v gimnazijah in drugih štiriletnih šolah*, Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo in šport, Strokovni svet RS za vzgojo in izobraževanje; Ljubljana, 1995; *Schullehrpläne (stand 1. 1. 1966)*; *Lehrplan für die Allgemeinbildende höhere Schule AHS; Gymnasium, Realgymnasium, Wirtschaftskundliches Realgymnasium*, ORAC. Wien, 1997; *A gimnáziumi nevelés ésktatás terve, Magyar irodalom az 1979ben bevezetett tantrev korrekciója*, Művelődési minisztérium, Budapest, 1988; *Ginnasio liceo classico scientifico, Orari e programmi d'insegnamento*, Pirola editore, Milano, 1992.

in Prage (Benjak, 2001). Eden od ciljev raziskave je bil ugotoviti interes dijakov za sodobna prozna dela srednjeevropske književnosti. Vprašanje iz ankete, namenjeno dijakom, ki ga tokrat izpostavljamo, se nanaša na njihovo mnenje o vključevanju proznih besedil iz sodobne slovenske, avstrijske, madžarske, češke, slovaške, poljske in nemške književnosti v učni načrt/učbenik. Odgovori so zanimivi in indikativni. Za uvrščanje besedil »malih« sosednjih književnosti se je namreč odločila v povprečju več kot polovica dijakov. Če dodamo k temu še mnenje kar 91,7 % dijakov, da njihova nacionalna književnost pripada srednjeevropski (čeprav v učnih načrtih ni uvrščena tako), teh rezultatov ne bi smeli kar tako prezreti. Pravzaprav obratno – lahko nam služijo kot eden od pomembnih argumentov za spremembe pouka književnosti v gimnazijah, kjer je treba posebej izpostaviti vključevanje novih literarnih vsebin iz sodobne srednjeevropske proze, ki ji pripada večina sosednjih književnosti.

18.5. Prepotrebna zahteva – vključevanje vsebin medkulturne komunikacije v pouk književnosti

Medkulturnost predvideva enakopravnost v medsebojnih odnosih, izmenjavi in srečevanju močnejših in šibkejših, večjih in manjših. Seveda ni treba imeti iluzij o dejanski enakopravnosti med različnimi kulturami v evropskem prostoru – dialog med kulturami je opredeljen z ekonomsko in vojaško-politično močjo razvitejših držav in močnih korporacij: »Medkulturna komunikacija poteka v glavnem tam, kjer so dovolj močni gospodarski in politični interesi za povezovanje med skupinami, prekinja pa se, ko taki interesi izginejo.« (Katunarić, 1996, 831) To se, kot smo videli, na nek način zrcali tudi v učnih načrtih za književnost – majhne države se na vsak način »trudijo« približati velikim in močnim do te mere, da zanemarijo svoje sosede in večstoletno povezanost z njimi. Če bi se taka usmeritev nekako še mogla upravičiti, ko gre za Hrvaško in Slovenijo (razhod skupne politične skupnosti, navdušenost zaradi izborjene samostojnosti), rahlo preseneča »zahodnoevropsko« stališče npr. Madžarske.

Tako stališče, ki se, kot smo videli, odlikava tudi v učnih načrtih za književnost (posledično pa tudi v berilih/učbenikih, sestavljenih na njihovi osnovi), lahko v prihodnosti negativno vpliva na življenje današnjih srednješolcev/gimnazijcev. Hrvaška se je namreč deklarativno opredelila za življenje v združeni Evropi, pri tem pa premalo stori, ko gre za konkretno pripravo naraščaja za življenje v večkulturnem okolju. Nikakor ne moremo biti zadovoljni z izvajanjem kurikulumuma oziroma teorije med- in večkulturnosti pri književni vzgoji in v izobraževanju. Vendar se brez uvajanja medkulturne komunikacije v pouk književnosti lahko zgodi, da bodo

naslednje generacije izgubile tudi svojo osebno, nacionalno in kulturno identiteto. Ob tem pa smo videli, da srednješolci/gimnazijci razmišljajo drugače – želeli bi bolje spoznati svoje sosede (ne pozabimo, brez poznavanja drugega z njim komunikacija ni mogoča!).

Lahko samo upamo, da se bodo napake in pomanjkljivosti kmalu odpravile in da bodo pri sestavljanju učnih načrtov njihovi avtorji v prihodnje manj pod vplivom trenutne politične situacije in velikokrat nepotrebne izpostavljanja slavne literarne zgodovine, veliko bolj pa bodo izpostavljeni kriteriji izbora književnih vsebin, ki temeljijo na lastnostih besedil, interesih dijakov in aktualnosti. V tem primeru se nam ne bo dogajalo, da bodo maturanti mislili, da na Madžarskem ni sodobne književnosti in da npr. ne bodo vedeli, kdo sta Drago Jančar in Danilo Kiš. Kaj slaba tolažba je, da ne vedo npr. niti tega, kdo sta Miljenko Jergović in Zoran Ferić.

Sklenemo lahko, da je do sosedove sodobne proze – na žalost – res dolga pot. Kar pa ne pomeni, da ni treba vzeti poti pod noge. Prav nasprotno: to je pot, ki nas bo pomagala odpeljati v svet, v katerega želimo – svet brez predsodkov in stereotipov.

Prevedel: Vojko Gorjanc